

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність дослідження.** Модернізація системи дошкільної освіти, напрями якої визначено в Законі України «Про дошкільну освіту», спрямована на виховання дитини як особистості, здатної орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя та праці в суспільстві. У цьому процесі сім'я виступає важливим соціальним інститутом, що забезпечує розвиток кожного малюка. Саме сім'я закладає первинну систему соціальних настанов дитини, сприяє засвоєнню правил життя в суспільстві, усвідомленню культурних цінностей, розумінню інших людей.

Відомо, що в загальному розвитку людини період раннього дитинства відіграє особливу роль. Саме в ранньому віці закладається підґрунтя її психічного, фізичного й соціального здоров'я. Унікальність цього періоду зумовлюється стрімкістю фізичного і психічного розвитку дитини, що потребує пильної уваги педагогів, лікарів і батьків. Повноцінний розвиток дитини можливий за сприятливих умов, що створюються батьками – першими й головними вихователями в житті малюка.

Аспекти вивчення сім'ї відображено в дослідженні Т. Барінової, О. Данілова, А. Корецької, Т. Руденко, Н. Семенової, О. Спіррової та інших, особливості виховання дитини в умовах сім'ї розглянуто І. Гребенниковим, П. Лесгафтом, А. Макаренком, Й. Песталоцці, В. Сухомлинським, В. Федяєвою та ін. Етнопедагогічні основи батьківства розкрито в працях М. Стельмаховича, О. Ярошинської та інших науковців, своєрідність дитячо-батьківських відносин розглядали Н. Вальнер, Ю. Верхотурова, І. Дідук та ін.

За останні десятиліття уточнено структуру й функції сім'ї, механізми соціалізації та її взаємозв'язок із вихованням дитини (З. Гуріна, О. Демиденко, Т. Жаровцева, І. Кліш, Т. Науменко, Л. Олійник, Р. Broda, N. Cobb, J. Dasey, J. Santrock, S. Seul та ін.). Сьогоднішній особлива увага приділяється проблемі соціалізації особистості в дошкільному дитинстві (І. Рогальська, Л. Омельченко та інші), вихованню та розвитку дитини раннього віку (Н. Аксаріна, А. Богущ, О. Кононко, Г. Ляміна та ін.).

Учені (Т. Алексєєнко, Т. Бахуташвілі, О. Богініч, І. Гребенников, А. Кокоєва, І. Кульчицька, К. Наседкіна, Є. Сорокіна, С. Щербакова та ін.) наголошують, що вдосконаленню сімейного виховання значною мірою сприяє діяльність вихователя дошкільного навчального закладу, спрямована на підвищення педагогічної культури батьків. Проте в практиці роботи фахівців дошкільної освіти формування педагогічної культури батьків не є метою їхньої професійної діяльності. Зважаючи на це взаємодія батьків і вихователів щодо розвитку і виховання дітей раннього дошкільного віку здійснюються не ефективно.

Необхідність підвищення рівня педагогічної культури батьків щодо ви-

ховання дітей раннього віку, відсутність цілісної науково обґрунтованої системи в організації взаємодії вихователів ДНЗ з батьками дітей раннього віку зумовили вибір теми дослідження «Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу».

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження проводилось у межах наукової теми кафедри педагогіки, що входить до плану наукової роботи РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол № 7 від 28 березня 2007 р.) й узгоджено в раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 19 травня 2007 р.).

**Мета дослідження:** науково обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в дошкільному навчальному закладі.

**Завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність і структуру феномена «педагогічна культура батьків дітей раннього віку», уточнити зміст понять «педагогічна культура» та «педагогічна культура батьків».

2. Визначити педагогічні умови формування педагогічної культури батьків, діти яких відвідують у ДНЗ групи раннього віку.

3. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку.

4. Розробити модель формування педагогічної культури батьків, діти яких відвідують у ДНЗ групи раннього віку відповідно до визначених педагогічних умов та експериментально апробувати її ефективність.

*Об'єкт дослідження* – педагогічна культура батьків.

*Предмет дослідження* – методика формування педагогічної культури батьків, діти яких відвідують у ДНЗ групи раннього віку.

**Гіпотеза дослідження:** формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу буде ефективним за реалізації таких педагогічних умов: підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ.

**Методи дослідження.** З метою розкриття сутності та структури педагогічної культури батьків дітей раннього віку, визначення умов її формування було застосовано метод аналізу й узагальнення наукової і методичної літератури; з'ясування стану роботи дошкільних навчальних закладів з формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку відбувалося шля-

хом аналізу документації (чинних програм, річних планів ДНЗ, перспективно-календарного планування освітнього процесу вихователями груп раннього віку). Виявлення рівнів сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку відбувалося на констатувальному етапі педагогічного експерименту і здійснювалося за допомогою анкетування й тестування на основі визначених критеріїв і показників; експериментальну апробацію моделі формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку було здійснено методом педагогічного експерименту. Для виявлення вірогідності ефективності запропонованої моделі, кількісного та якісного аналізу отриманих результатів дослідження використовувалися статистичні методи (обчислення абсолютного приросту – Ап, перевірка вірогідності отриманих даних – t критерій Стюдента).

**Експериментальною базою дослідження** виступили ДНЗ № 1 (м. Армянськ), №№ 1, 4, 11 (м. Красноперекопськ Автономної Республіки Крим), факультет педагогіки і психології Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (філія м. Армянськ), ДНЗ № 46 «Подоланочка» (м. Хмельницький), дитячий ясла-садок № 38 Головного підприємства Національного виробничо-аграрного об'єднання (м. Ялта). На різних етапах дослідження експериментальною роботою було охоплено 530 батьків (діти яких відвідували групи раннього віку) і 107 вихователів, які взяли участь у пошуково-розвідувальному експерименті. У формуальному експерименті були задіяні 249 батьків дітей раннього віку, 17 вихователів ДНЗ.

**Наукова новизна одержаних результатів:** *уперше* науково обґрунтовано й апробовано педагогічні умови формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в дошкільному навчальному закладі (підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ); *розкрито* сутність феномену «педагогічна культура батьків дітей раннього віку» (комплексне динамічне явище, сутність якого виявляється в передаванні дитині раннього віку культурної спадщини шляхом навчання й виховання згідно з її темпом розвитку, віковими та індивідуальними особливостями), його структуру (комунікативний, пізнавальний та рефлексивний компоненти); *визначено* критерії за комунікативним (контактність батьків із дитиною; ставлення батьків до дитини), пізнавальним (ставлення батьків до отримання педагогічної інформації; обізнаність батьків щодо розвитку, навчання й виховання малюка) і рефлексивним (оволодіння засобами впливу на поведінку малюка; коригування власної поведінки згідно з динамікою розвитку малюка) компонентами

педагогічної культури батьків, діти яких відвідували групи раннього віку; *обґрунтовано* відповідні показники (ініціативність і наявність дистанції у встановленні контакту батьків із дитиною; вияв емпатії в спілкуванні з дитиною; якість емоційної реакції батьків на спілкування з дитиною; вияв поваги до дитини; сприйняття дитини як партнера в спілкуванні; зацікавленість у вивченні педагогічної інформації; наявність потреби щодо вивчення педагогічних знань; умотивованість до засвоєння педагогічної інформації; користування педагогічною літературою; використання порад фахівців; намагання батьків дивитися спеціалізовані телевізійні передачі; спосіб заохочення у вихованні дитини; застосування покарання у вихованні дитини; вимогливість батьків у вихованні дитини; наявність відповідальності за власні виховні дії; урахування вікових особливостей малюків; розвиненість самоконтролю батьків у вихованні малюка) і *схарактеризовано* рівні сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку (високий, достатній, середній, нижче за середній); *розроблено* модель формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку, що включала три взаємопов'язаних етапи (особистісно-комунікативний, інформаційно-пізнавальний, рефлексивно-творчий); *уточнено* зміст понять «педагогічна культура» та «педагогічна культура батьків». Подальшого розвитку набула теорія і методика формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу.

**Практичне значення одержаних результатів.** *Розроблена* діагностична методика вивчення рівнів сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку, методика її формування, що може бути використана методистами в плануванні взаємодії ДНЗ із сім'єю, вихователями груп раннього віку під час планування й організації заходів щодо формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти у вищих навчальних закладах у викладанні навчальних курсів «Сімейна педагогіка» та «Теорія і методика співпраці з родинами», у системі післядипломної педагогічної освіти, на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників ДНЗ, при складанні підручників, методичних посібників для вихователів дошкільних навчальних закладів.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи ДНЗ № 1 (м. Армянськ) (акт № 4 від 30.10.2009 р.); №№ 1, 4, 11 (м. Красноперекіпськ) (акт № 16.1-09/662 від 17.06.2009 р.); факультету педагогіки і психології Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (філія м. Армянськ) (акт № 14/01 від 27.11.2009 р.), Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Запорізької обласної ради (акт № 233 від 11.06.2010 р.), ДНЗ № 46 «Подоланочка» (м. Хмельницький) (акт № 27 від 17 серпня 2010 р.),

дитячого ясла-садка № 38 Головного підприємства Національного виробничо-аграрного об'єднання (м. Ялта) (акт № 54 від 08 червня 2010 р.).

**Достовірність результатів дослідження** забезпечено теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, використанням апробованого діагностичного інструментарію, застосуванням системи методів, що адекватні меті та завданням дослідження, проведенням кількісного і якісного аналізу експериментальних даних.

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення і результати дослідження обговорено на *міжнародних* «Інноваційні технології в освіті» (Алушта, 2008), «Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону» (Ялта, 2008), «Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Ялта, 2008, 2010); *всукраїнській* «Мова як чинник формування громадянина України» (Запоріжжя, 2008); *міжвузівській* «Формування творчих професійних вмінь у процесі підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів та вчителів початкових класів» (Євпаторія, 2009) *науково-практичних конференціях*; V міжнародних педагогічних читаннях з проблем дошкільної педагогіки «Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації» (Херсон, 2009); I міжнародному освітньому форумі «Особистість в єдиному освітньому просторі» (Запоріжжя, 2010), а також на *засіданнях кафедр* педагогіки, гуманітарних наук Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (2007–2010 рр.).

**Публікації.** Основні результати дослідження викладено у 16 публікаціях автора, з них 8 – у фахових наукових виданнях України.

**Структура дисертації.** Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і 4 додатків. Основний текст дисертації викладено на 172 сторінках. Робота містить 26 таблиць, 1 рисунок, 3 діаграми, що обіймають 4 сторінки основного тексту. У списку використаних джерел 180 найменувань, з них 5 іноземною мовою, що охоплюють 22 сторінки. Додатки викладено на 25 сторінках.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, наведено дані щодо апробації та впровадження основних положень дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методичні засади формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку» схарактеризовано значення сім'ї у вихованні дітей раннього віку, розкрито сутність і структуру феномена «педагогічна культура батьків дітей раннього віку», обґрунтовано умови формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в до-

шкільному навчальному закладі, проаналізовано стан роботи в дошкільних навчальних закладах щодо її формування.

Учені розглядають сім'ю як природне середовище первинної соціалізації дитини (О. Данілов, Н. Семенова та інші), джерело матеріальної й емоційної підтримки малюка (Т. Барінова, О. Спірвова, М. Стельмахович та інші), засіб збереження і передавання культурних цінностей від покоління до покоління (А. Корецька, Т. Руденко, В. Ткачова та інші), як середовище, що формує якості особистості та визначає характер суспільних взаємовідносин (Л. Виготський, Р. Овчарова та ін.). Сім'я створює для дитини почуття безпеки та комфорту, допомагає задовольнити відчуття її приналежності до певної групи, створює середовище взаємоповаги та любові, впливає на свідомість і поведінку малюка згідно з його індивідуальними особливостями, формує світогляд і переконання дитини, морально-етичні ідеали та норми поведінки, надає дитині можливість спілкуватися з людьми різних вікових груп. Задоволення цих потреб життєво важливо для кожного малюка, особливо в ранньому віці, коли закладаються основи його становлення як особистості. Від єдності послідовності виховних дій кожного з батьків залежить характер і спрямованість розвитку дитини. Сім'я для малюків є не тільки інститутом соціалізації, але й першим культурним середовищем, у якому починається залучення дитини раннього віку до культурної спадщини суспільства. У сімейних умовах ця спадщина відтворюється батьками, а ефективність її передавання залежить від рівня сформованості їхньої педагогічної культури.

Дослідження сутності дефініції «культура» в контексті різних підходів дозволяє розглядати її як багатогранне явище, що сприяє засвоєнню людиною певних культурних еталонів і норм, рушійною силою в процесі її соціалізації й особистісного зростання, підставою для регуляції поведінки. Педагогічна культура є частиною загальної культури людини, що пов'язана з досвідом ефективного передавання культурної спадщини старшими поколіннями підростаючим шляхом навчання й виховання.

Засвоєння дитиною культурної спадщини як певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства, відбувається через стихійні, спонтанні або цілеспрямовані процеси. Останні здійснюються переважно закладами освіти (дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи, вищі навчальні заклади тощо) і спеціально підготовленими людьми (педагогами). Спонтанно культурний досвід попередніх поколінь засвоюється в сімейних умовах, що створюються батьками. Тобто батьки є активними суб'єктами навчально-виховного процесу, які стихійно здійснюють передавання підростаючому поколінню культурного досвіду.

Феномен «педагогічна культура батьків» характеризує певний рівень

педагогічної підготовленості батьків. За своєю сутністю він відображає ступінь зрілості батьків як вихователів і виявляється в процесі сімейного виховання дітей (І. Гребенніков). Педагогічна культура батьків виявляється як складне особистісне утворення, що засвідчує про підготовленість подружжя до виховання дітей (Т. Алексєєнко), ціннісно-гуманне ставлення до дитини (Т. Бахуташвілі, О. Несторова), як інтегративне особистісне утворення, що проявляється в ціннісній спрямованості на повноцінне виховання й розвиток дитини, здатності до рефлексії, самоконтролю та регуляції власної поведінки (А. Кокоева, К. Сорокіна, С. Щербакова) та ін.

Педагогічну культуру батьків розуміємо як комплексне динамічне явище, що виступає складовою загальної культури суб'єктів (мами й тата), які здійснюють передавання дитині культурної спадщини в умовах сім'ї. *Педагогічна культура батьків дітей раннього віку* – це комплексне динамічне явище, сутність якого виявляється в передаванні дитині раннього віку культурної спадщини шляхом навчання й виховання згідно з її темпом розвитку, віковими та індивідуальними особливостями.

На підставі аналізу феномена «педагогічна культура батьків дітей раннього віку» було виокремлено її комунікативний, пізнавальний і рефлексивний компоненти, зміст яких забезпечив урахування особливостей передавання культурної спадщини дитині раннього віку від батьків шляхом її навчання й виховання. Однак батьки, як перші вихователі малюків раннього віку, потребують надання їм кваліфікованої педагогічної допомоги з боку фахівців.

Дошкільний навчальний заклад є першою позасімейною державною установою, в умовах якої розпочинає здійснюватися виховання малечі суспільством. Усебічний розвиток дитини обумовлюється не тільки педагогічною діяльністю вихователів груп раннього віку, але й погодженістю цих дій з активною діяльністю в сім'ї кожного з батьків.

Зміст, форми і методи взаємодії вихователя з батьками дітей раннього віку в умовах ДНЗ обумовлені певними особливостями. Стрімкий темп і нерівномірність розвитку дітей цього віку призводить до необхідності постійно вносити корективи в завдання, зміст і методи виховання малюків. Як наслідок виникає необхідність у планомірному та систематичному спілкуванні вихователя групи раннього віку з батьками. Різноманітні запити батьків обумовлені індивідуальними особливостями і труднощами у вихованні малюка, розумінні проявів його поведінки, зацікавленістю мами й тата в ефективному їх подоланні.

Вивчення стану роботи дошкільних навчальних закладів з формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку, аналіз програм розвитку, навчання й виховання дітей раннього віку виявили, що методична робота в ДНЗ щодо вирішення питань розвитку, навчання й виховання дітей недостатньо враховує взаємодію з батьками. Окремі заходи використовуються

вихователями з метою інформування про певні події з життя ДНЗ, вирішення питань матеріального й організаційного характеру, залучення батьків до оформлення приміщення групи, виготовлення дидактичних посібників тощо. Проте тематичний зміст означених заходів не завжди має педагогічне спрямування.

Вивчення ефективності взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю сприяло окресленню умов щодо формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку, як-от: підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ.

У **другому розділі** «Експериментальна методика формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку, які перебувають у дошкільних навчальних закладах» схарактеризовано критерії, показники і рівні сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку, описано модель формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах ДНЗ відповідно до визначених педагогічних умов, результати її експериментальної апробації.

Для перевірки ефективності окреслених педагогічних умов щодо формування в батьків дітей раннього віку педагогічної культури було визначено критерії за кожним з її компонентів (комунікативним, пізнавальним і рефлексивним) та відповідні показники. Контактність батьків із дитиною визначалася за показниками: ініціативність батьків у встановленні контакту з дитиною; наявність дистанції у встановленні контакту із дитиною; вияв емпатії в спілкуванні з дитиною. Ставлення батьків до дитини характеризували показники: якість емоційної реакції батьків на спілкування з дитиною; вияв поваги до дитини; сприйняття дитини як партнера у спілкуванні. Показниками ставлення до отримання педагогічної інформації було визначено: зацікавленість батьків у вивченні педагогічної інформації; наявність потреби щодо вивчення педагогічних знань; умотивованість до вивчення педагогічної інформації. Обізнаність батьків щодо розвитку, навчання й виховання малюка оцінювалася за показниками: користування педагогічною літературою; використання порад фахівців; намагання батьків дивитись спеціалізовані телевізійні передачі. Оволодіння засобами впливу на поведінку малюка було визначено за показниками: спосіб заохочення батьками у вихованні дитини; застосування покарання у вихованні дитини; вимогливість у вихованні дитини. Коригування власної поведінки згідно з динамікою розвитку малюка визначалось за показниками: наявність відповідальності за власні виховні дії; урахування вікових особливостей малюків; розвиненість самоконтролю у вихованні малюка.



Для виявлення рівнів сформованості в батьків педагогічної культури до кожного з показників було розроблено запитання або ситуацію педагогічного змісту. Ступінь прояву показників оцінювалася за 4-х бальною шкалою. За результатами опитування батьків дітей раннього віку було визначено такі рівні сформованості їхньої педагогічної культури.

**Високий рівень** (55-72 бали) сформованості педагогічної культури був властивий батькам, які виявляли ініціативність у встановленні контактів з дитиною, намагалися висловити любов до дитини через обійми та поцілунки, з повагою ставилися до дитини, сприймаючи її як партнера, ураховуючи її потреби. Спілкування з малюком оцінювали позитивно і відповідно до ситуації об'єктивно реагували на його емоційний стан. Мама й тата відрзнялись прагненням до вдосконалення власного педагогічного досвіду (виявляли зацікавленість до вивчення педагогічної літератури, намагалися застосовувати отримані знання в практичній діяльності, прагнули користуватись педагогічною літературою і запропонованими порадами фахівців, були ініціативними до перегляду телевізійних передач педагогічного спрямування). Батьки коригували поведінку малюка, висловлюючи прохання згідно з його віковими особливостями. Наявність високого рівня самоконтролю, відповідального ставлення до власних виховних дій призводило до того, що покарання як метод виховання застосовувалося батьками за виключних обставин. Мама й тата спонукали малюка до здійснення хороших вчинків використовуючи обійми і поцілунки.

**Достатній рівень** (37-54 бали) сформованості педагогічної культури було виявлено в батьків, ініціативність яких у встановленні контакту з дитиною обумовлювалася ситуацією. Вони щиро виказували дитині співчуття через обійми і прояв емоцій, прагнули в спілкуванні дивитися малюку в очі, прислухалися до його потреб, проте в їх задоволенні керувалися власними переконаннями. Вибірково цікавилися інформацією щодо розвитку, навчання й виховання малюка, прагнення у вивченні педагогічних знань виявляли ситуативно, переглядали спеціальні телевізійні передачі за наявності вільного часу. Батьки користувалися педагогічною літературою за необхідності, несистематично застосовували поради фахівців. Виховуючи малюка, мама й тата не тільки схвалювали його поведінку, але і застосовували покарання у вигляді позбавлення розваг, виявляли вимогливість до дитини, використовуючи вказівки. Батьки мали достатній рівень сформованості самоконтролю, за ситуації враховували вікові особливості малюків і намагалися перекласти відповідальність за власні виховні дії на інших членів родини.

**Середній рівень** (19-36 балів) сформованості педагогічної культури був властивий батькам, ініціативність яких у спілкуванні з дитиною обумовлювалася раціональними міркуваннями, встановлення контакту з малюком переважно відбувалося за допомогою мовленнєвих висловлювань.

Активність малюка викликала в батьків негативну реакцію (роздратування, обурення тощо), і лише іноді співпереживання. Мама й тата спілкувалися з дитиною зверху, майже не сприймаючи малюка як партнера по спілкуванню. У таких батьків зацікавленість педагогічною інформацією була поверховою. Вони іноді відчували необхідність в отриманні педагогічних знань, що було обумовлено бажанням вирішити певні педагогічні проблеми. Батьки іноді користувалися педагогічною літературою, лише за необхідності зверталися до фахівців дошкільної освіти за порадою. За необхідності переглядали спеціалізовані телевізійні передачі. Як засіб впливу на дитину використовували накази, погрози або подарунки. Відповідальність за виховання дитини покладали на суспільство, лише іноді у виховній діяльності враховували вікові особливості малюка, мали низький рівень самоконтролю.

**Нижче за середній рівень** (нижче ніж 18 балів) сформованості педагогічної культури мали батьки, які не виявляли ініціативності у встановленні контакту з дитиною і намагалися дистанціюватися від неї. Виявляли байдужість до емоційного стану дитини, не сприймали малюка як партнера по спілкуванню не виявляли поваги до нього. Батьки не були зацікавлені у вивченні педагогічної інформації, виказуючи тим самим байдужість до її отримання, мали низький рівень умотивованості. Відчували необхідність в отриманні порад фахівців і користувалися педагогічною літературою. Критично ставилися до перегляду спеціалізованих телевізійних передач. Вважали, що на дитину можна вплинути лише через фізичні покарання. Не захочували дитину і не виявляли вимогливості в її вихованні. Батьки поводитися безвідповідально, власну нестриманість у вихованні малюків обумовлювали бажанням виховувати дитину якнайкраще. Не звертали уваги на вікові особливості дитини.

Згідно з результатами діагностичного обстеження на високому рівні володіли педагогічною культурою лише 14,5% батьків експериментальної (далі ЕГ) та 16,0% контрольної групи (далі КГ). 30,5% батьків ЕГ та 33,1% КГ мали достатній рівень сформованості педагогічної культури. 44,6% респондентів ЕГ та 38,8% КГ мали середній рівень сформованості педагогічної культури. Низький рівень сформованості педагогічної культури було виявлено в 10,4% батьків ЕГ та 12,1% КГ. Результати констатувального етапу дослідження дали підстави оцінити стан сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку як такий, що потребує подальшого вдосконалення.

Для проведення формувального експерименту було розроблено модель формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу, яку подано на рис.1.



Реалізація експериментальної моделі з формування педагогічної культури в батьків дітей раннього віку обіймала три взаємопов'язаних етапи: *особистісно-комунікативний, інформаційно-пізнавальний, рефлексивно-творчий*. Метою першого – (*особистісно-комунікативного етапу*) було встановлення між вихователем і батьками позитивних міжособистісних відносин на засадах активної комунікації. Метою другого – (*інформаційно-пізнавального етапу*) було озброєння батьків психолого-педагогічними знаннями різноманітних аспектів розвитку, навчання й виховання дитини раннього віку. Реалізація *рефлексивно-творчого етапу* мала на меті формування в батьків уміння аналізувати власні виховні дії та об'єктивно їх оцінювати.

Упровадженню експериментальної моделі формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку передувало створення в практиці роботи ДНЗ таких педагогічних умов: підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ. З метою здійснення *підготовки вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків* було розроблено програму семінару-практикуму «Разом з сім'єю», що передбачала ознайомлення вихователів з такими темами, як-от: «Сучасна сім'я – яка вона?», «Сутність і структура педагогічної культури батьків маленьких дітей», «Особливості виховання дитини раннього віку в сім'ї», «Система роботи з формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку», «Батьки та педагогічний колектив: методологія взаємодії» тощо. Робота семінару проводилася 1 раз на тиждень. До кожної теми було дібрано завдання для самостійного опрацювання вихователями. Реалізацію програми було заздалегідь погоджено з перспективним планом методичної роботи в дошкільних навчальних закладах. *Для навчання батьків особливостям педагогічно ефективного впливу на виховання й розвиток дітей раннього віку* вихователям рекомендовано було дотримуватись андрагогічних принципів: позитивного ставлення до особистості; індивідуалізації; доступності; опори на досвід; рефлексивності; самостійного навчання. *Створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання і розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї і ДНЗ* відбувалося за перспективним планом, який було розроблено відповідно до етапів формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку. Перспективний план передбачав ознайомлення батьків з особливостями розвитку, навчання й виховання малюків раннього віку шляхом проведення таких заходів: «Чому дитина ламає іграшки?» (тематична консультація), «Спілкування дитини з однолітками» (вечір запитань і відповідей), «Шляхи виховання дитини»

(семінар-практикум), «Як треба казати дитині «не можна»? (індивідуальна консультація) тощо.

Ефективність формувального етапу експерименту було перевірено під час здійснення прикінцевих зрізів. Порівняльні дані щодо рівнів сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах ДНЗ в експериментальній групі за констатувальним і прикінцевим зрізами подано в таблиці.

*Таблиця*

**Рівні сформованості педагогічної культури  
батьків дітей груп раннього віку (у %)**

Етапи	Експериментальна група (констатувальний етап)		Експериментальна група (прикінцевий етап)	
	Абс.	%	Абс.	%
Рівні				
Високий	36	14,5	57	22,7
Достатній	76	30,5	106	42,6
Середній	111	44,6	75	30,2
Нижче за середній	26	10,4	11	4,5
Усього респондентів	249	100%	249	100%

Аналіз результатів, отриманих в експериментальній групі, засвідчує про наявність позитивних змін на кожному з рівнів сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку. Якщо до формувального експерименту високий рівень сформованості педагогічної культури мали 14,5% батьків, то на прикінцевому етапі цей показник дорівнював 22,7%. На достатньому рівні також відбулися позитивні зміни, про що засвідчує збільшення відсоткового показника з 30,5% (на початку експерименту) до 42,6% (по завершенню експерименту). Вважаємо, що позитивна динаміка на високому й достатньому рівнях була зумовлена змінами в сформованості педагогічної культури батьків із середнім рівнем – з 44,6% до 30,2%. Показник рівня сформованості педагогічної культури батьків «нижче за середній» також зазнав кількісних змін. Так, до початку формувального експерименту із рівнем «нижче за середній» було зафіксовано 10,4%, а після формувального експерименту він зменшився до 4,5%. Отже, ефективність провадження педагогічних умов формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в дошкільному навчальному закладі була доведена.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку; у роботі науково обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в дошкільному навчальному закладі.

1. Підприємтям у визначенні педагогічних умов формування педагогічної

культури виступили особливості змісту, форм і методів взаємодії вихователів груп раннього віку з батьками в умовах ДНЗ: необхідність у планомірному і систематичному спілкуванні з батьками, що є результатом стрімкого темпу й нерівномірності розвитку малюків; різноманітність запитів батьків, обумовлених індивідуальними особливостями і труднощами у вихованні малюка та розумінні проявів його поведінки.

2. «Педагогічна культура батьків дітей раннього віку» – комплексне динамічне явище, сутність якого виявляється в передаванні дитині раннього віку культурної спадщини шляхом навчання й виховання згідно з темпом її розвитку, віковими та індивідуальними особливостями. Доведено, що вирішальна роль у засвоєнні дитиною раннього віку культурного досвіду належить батькам. Визначено структуру педагогічної культури батьків дітей раннього віку, що складається з комунікативного, пізнавального та рефлексивного компонентів. Уточнено, що педагогічна культура є частиною загальної культури людини, що пов'язана з досвідом ефективного передавання культурної спадщини старшими поколіннями підростаючим, шляхом навчання й виховання. Виявлено, що батьки виступають активними суб'єктами навчально-виховного процесу, які стихійно здійснюють передавання підростаючому поколінню культурного досвіду. Педагогічну культуру батьків визначено як комплексне динамічне явище, що виступає складовою загальної культури суб'єктів (мами й тата), які здійснюють передавання дитині культурної спадщини в сімейних умовах.

3. Педагогічними умовами формування педагогічної культури батьків, діти яких відвідують у ДНЗ групи раннього віку виступили: підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ.

4. Критеріями сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку визначено ініціативність і наявність дистанції у встановленні контакту з дитиною; вияв емпатії в спілкуванні з дитиною; якість емоційної реакції батьків на спілкування з дитиною; вияв поваги до дитини; сприйняття дитини як партнера в спілкуванні; зацікавленість у вивченні педагогічної інформації; наявність потреби щодо вивчення педагогічних знань; умотиваність до засвоєння педагогічної інформації; користування педагогічною літературою; використання порад фахівців; намагання батьків дивитися спеціалізовані телевізійні передачі; спосіб заохочення у вихованні дитини; застосування покарання у вихованні дитини; вимогливість батьків у вихованні дитини; наявність відповідальності за власні виховні дії; урахування вікових особливостей малюків; розвиненість самоконтролю батьків у вихованні малюка.

Виявлено рівні сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу: високий, достатній; середній; нижче за середній. Кількісні дані констатувального етапу експерименту засвідчили про недостатній рівень сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку в контрольній та експериментальній групах.

5. Розроблено модель формування педагогічної культури батьків, діти яких відвідують у ДНЗ групи раннього віку, відповідно до визначених педагогічних умов і експериментально апробовано її ефективність. Реалізація експериментальної моделі з формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку включала три взаємопов'язаних етапи: особистісно-комунікативний, інформаційно-пізнавальний та рефлексивно-творчий.

Метою першого етапу (особистісно-комунікативного) було встановлення між вихователем і батьками позитивних міжособистісних відносин на засадах активної комунікації. Метою другого – (інформаційно-пізнавального етапу) озброєння батьків психолого-педагогічними знаннями щодо різноманітних аспектів розвитку, навчання й виховання дитини раннього віку. Реалізація рефлексивно-творчого етапу мала на меті формування в батьків уміння аналізувати власні виховні дії та об'єктивно їх оцінювати.

6. Ефективність упровадження педагогічних умов було визначено шляхом порівняння відсоткових розрахунків рівнів сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку експериментальної групи до та після формувального експерименту. Так, високий рівень на прикінцевому етапі дорівнював 22,7%. Цей показник на 8,2% перевищує результат на констатувальному етапі (14,5%). За достатнім рівнем кількість батьків збільшилася на 12,1% (з 30,5% до 42,6% відповідно). Із середнім рівнем педагогічної культури на прикінцевому етапі зафіксовано 30,2% батьків, що на 14,4% менше, ніж на констатувальному (44,6%). Показник низького рівня серед батьків дітей груп раннього віку також зменшився після формувального експерименту на 5,9% (з 10,4% до 4,5%).

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого розгляду вимагає проблема підготовки вихователів ДНЗ до формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку; організації методичної роботи з вихователями груп раннього віку щодо здійснення взаємодії з батьками малюків; впливу рівня сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку на соціальний розвиток малюків.

**Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:**

1. Деснова И. С. Педагогическое просвещение как психолого-педагогическая проблема / И. С. Деснова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Зб.

статей : – Вип. 15. – Ч. 2. – Ялта : РВВ КГУ. – 2007. – С. 270–275.

2. Деснова І. С. Ретроспективний аналіз проблеми дитинства в системі взаимоотношень «взрослий-дитячий мир» / І. С. Деснова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Зб. статей : Вип. 16. – Ч. 1. – Ялта : РВВ КГУ, – 2007. – С. 48–53.

3. Деснова І. С. Сущність поняття «педагогічна культура» в освітньому процесі / І. С. Деснова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Зб. статей : – Вип. 17. – Ялта : РВВ КГУ. – 2008. – Ч. 2. – С. 23–29.

4. Деснова І. С. Особливості виховання дитини раннього віку в сучасній сім'ї / І. С. Деснова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Зб. статей : – Вип. 18. – Ялта : РВВ КГУ. – 2008. – С. 47–52.

5. Деснова І. С. Системність взаємодії батьків дітей раннього віку з дошкільним навчальним закладом / І. С. Деснова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ. – 2008. – Вип. 19. – Ч. 3. – С. 199–204.

6. Деснова І. С. До проблеми взаємодії вихователя групи дітей раннього віку з батьками / І. С. Деснова // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Випуск 51. – Херсон : Видавництво ХДУ. – 2009. – С. 254–258.

7. Деснова І. С. Особливості просвітницької діяльності вихователя групи раннього віку з молодими батьками / І. С. Деснова // Проблеми освіти : науковий зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, – 2009. – Вип. 58. – Частина 1. – С. 167–170.

8. Деснова І. С. Формування відповідальності батьків за виховання малюків / І. С. Деснова // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Вип. XLIV / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ. – 2009. – С. 211–215.

9. Деснова І. С. До проблеми формування педагогічної культури батьків, які мають дітей раннього віку / І. С. Деснова // Дошкільна освіта. Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2007. – № 2. – С. 28–31.

10. Деснова І. С. Шляхи взаємодії педагогів із батьками дітей раннього віку / І. С. Деснова // Дошкільна освіта. Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2007. – № 4. – С. 39–41.

11. Деснова І. С. Виховний потенціал сучасної сім'ї в Україні / І. С. Деснова // Дошкільна освіта. Науково-практичний журнал Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2008. – № 1. – С. 20–25.

12. Деснова І. С. Аналіз взаємодії вихователя групи дітей раннього віку з батьками / І. С. Деснова // Дошкільна освіта. Науково-практичний журнал



Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2009. – № 1. – С. 9–13.

13. Деснова І. С. Педагогічний супровід дітей раннього віку в період адаптації до умов дошкільного навчального закладу / І. С. Деснова // Інноваційні технології в освіті : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. – Алупка. – 2008. – С. 89–93.

14. Деснова І. С. Сущність культури в обыденному свідомстві / І. С. Деснова // Матеріали міжнародної наук.-практичної конф. [«Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону»] (м. Ялта, 10–11 квітня 2008 р.) – м. Ялта : – 36 статей. – Вип. 4. – Ч. 2. – Ялта : РВВ КГУ. – 2008. – С. 9–11.

15. Деснова І. С. Генезис граматичної будови мови дитини раннього віку / І. С. Деснова // Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Мова як чинник формування громадянина України»] (м. Запоріжжя, 16–17 травня 2008 р.) / За заг. ред. проф. К. Л. Крутій, проф. А. І. Павленко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, – 2008. – С. 158–167.

16. Деснова І. С. Особливості організації вихователем групи раннього віку взаємодії з батьками дітей / І. С. Деснова // Матеріали наук.-практ. конф. [«Формирование творческих профессиональных умений в процессе подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальных классов»] (м. Ялта, 9 апреля 2009 г.) – Ялта : РИО КГУ, – 2009. – С. 168–171.

## АНОТАЦІЯ

**Деснова І. С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню педагогічної культури сім'ї як осередку первинного виховання дітей раннього віку. Розкрито сутність феномену «педагогічна культура батьків дітей раннього віку», визначено його структуру, що складається з комунікативного, пізнавального і рефлексивного компонентів. Обґрунтовано педагогічні умови її формування в дошкільному навчальному закладі: підготовка вихователів груп раннього віку до формування педагогічної культури батьків; навчання батьків особливостям педагогічно ефективного виховання й розвитку дітей раннього віку; створення системи взаємодії батьків і вихователів щодо виховання й розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ДНЗ. Досліджено стан роботи дошкільних навчальних закладів з формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку.

Схарактеризовано критерії, показники оцінювання та рівні сформованості педагогічної культури батьків дітей раннього віку. Розроблено модель формування педагогічної культури батьків дітей груп раннього віку в процесі співпраці з вихователями, методику її реалізації відповідно до визначених педагогічних умов, експериментально апробовано її ефективність у роботі дошкільних навчальних закладів.

**Ключові слова:** педагогічна культура батьків дітей раннього віку, педагогічні умови, дошкільний навчальний заклад, модель формування педагогічної культури батьків.

### АННОТАЦИЯ

**Деснова И. С. Формирование педагогической культуры родителей детей раннего возраста в условиях дошкольного учебного заведения. – Рукопись.**

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». – Одесса, 2011.

Диссертация посвящена исследованию семьи как первичной среды воспитания детей раннего возраста. Раскрыта сущность феномена «педагогическая культура родителей детей раннего возраста». Педагогическая культура родителей детей раннего возраста рассматривается как комплексное динамическое явление, сущность которого проявляется в передаче ребенку раннего возраста культурного наследия путем обучения и воспитания согласно с темпом его развития, возрастными и индивидуальными особенностями. Определена структура педагогической культуры родителей детей раннего возраста, которая представлена коммуникативным, познавательным и рефлексивным компонентами.

Уточнены дефиниции «педагогическая культура» и «педагогическая культура родителей». Педагогическую культуру рассматриваем как часть общей культуры человека, которая обуславливает эффективность процесса передачи культурного наследия старшими поколениями подрастающим, посредством обучения и воспитания. Педагогическая культура родителей рассматривается как комплексное динамическое явление и выступает как составляющая общей культуры субъектов (матери и отца), которые осуществляют передачу ребенку культурного наследия в условиях семьи.

Обоснованы условия формирования педагогической культуры родителей детей раннего возраста в дошкольном учебном заведении: подготовка воспитателей групп раннего возраста к формированию педагогической культуры родителей; обучение родителей особенностям педагогически эффективного воспитания и развития детей раннего возраста; создание си-

стемы взаимодействия родителей и воспитателей по воспитанию и развитию детей раннего возраста в условиях семьи и дошкольного учебного заведения. Изучено состояние работы дошкольных учебных заведений по формированию педагогической культуры родителей детей раннего возраста. Определены критерии (контактность родителей с ребенком; отношение к ребенку; отношение к получению педагогической информации; осведомленность относительно развития, обучения и воспитания малыша; овладение способами влияния на поведение малыша; коррекция собственного поведения согласно динамике развития малыша) и показатели (инициативность родителей в установлении контакта с ребенком; наличие дистанции в установлении контакта с ребенком; проявление эмпатии в общении с ребенком; качество эмоциональной реакции в общении с ребенком; проявление уважения к ребенку; восприятие ребенка как партнера в общении; заинтересованность изучением педагогической информации; наличие у родителей потребности в изучении педагогических знаний; мотивированность к изучению педагогической информации; пользование родителями педагогической литературы; использование советов специалистов; стремление смотреть специализированные телевизионные передачи; способ поощрения в воспитании ребенка; использование наказания в воспитании ребенка; требовательность в воспитании ребенка; наличие ответственности у родителей за собственные воспитательные действия; учет возрастных особенностей малышей; развитость самоконтроля в воспитании ребенка) сформированности педагогической культуры родителей детей раннего возраста. В соответствии с выделенными критериями и показателями были разработаны экспериментальные задания и определены уровни сформированности педагогической культуры родителей детей раннего возраста.

Разработана и апробирована экспериментальная модель реализации педагогических условий формирования педагогической культуры родителей детей групп раннего возраста в дошкольном учебном заведении, включающая три этапа: личностно-коммуникативный; информационно-познавательный; рефлексивно-творческий. Эффективность этой модели и реализованных в ней педагогических условий формирования педагогической культуры родителей детей раннего возраста в дошкольном учебном заведении подтверждена результатами экспериментального исследования.

**Ключевые слова:** педагогическая культура родителей детей раннего возраста, педагогические условия, дошкольное учебное заведение, модель формирования педагогической культуры родителей.

## ANNOTATION

### **Desnova I. S. Developing pedagogical culture of junior preschool-age children's parents in preschool institution. – Manuscript.**

The thesis aimed at gaining the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.08 – Preschool Education. – State establishment “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy”. Odesa. 2011.

The research focuses on the problem of family pedagogical culture as the first step of junior preschool-age children education. The contents of the phenomenon “pedagogical culture of preschool-age children's parents” has been defined. The structure of this phenomenon which comprises three components: communicative, cognitive and reflexive has been revealed.

The pedagogical conditions of developing pedagogical culture of preschool-age children's parents (training of the junior groups educators to the parents' pedagogical culture development and further direction of their self-education, teaching the peculiarities of pedagogical junior preschool-age children education and development to parents, formation of the teacher-parent cooperation as to the preschool-age children education and development in the family and in the preschool institution) have been theoretically grounded and practically elaborated. The state of the preschool institutions' work on developing pedagogical culture of preschool-age children's parents has been analysed.

The criteria, evaluative indicators, levels of characterising the formation of pedagogical culture of junior preschool-age children's parents have been specified.

The model of developing pedagogical culture of preschool-age children's parents in the process of cooperation with the preschool institutions' educators, the methodology of its realization according to the suggested pedagogical conditions have been worked out and practically elaborated.

**Key words:** pedagogical culture of junior preschool-age children's parents, pedagogical conditions, preschool institution, model of developing parents' pedagogical culture.

Державний заклад  
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ  
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

**Деснова Ірина Сергіївна**

УДК 373.2.016 (075.8)

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ  
БАТЬКІВ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ В УМОВАХ  
ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта), Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим.

**Науковий керівник:** кандидат педагогічних наук, доцент  
**Горбунова Наталя Володимирівна,**  
Республіканський вищий навчальний заклад  
«Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта),  
директор Інституту педагогіки, психології та  
інклюзивної освіти, завідувач кафедри педагогічної  
майстерності вчителів початкових класів та  
вихователів дошкільних закладів.

**Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, доцент  
**Рогальська Інна Петрівна,**  
Черкаський національний університет  
імені Богдана Хмельницького,  
завідувач кафедри дошкільної  
та початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент  
**Богінч Ольга Любомирівна,**  
Департамент вищої освіти  
Міністерства освіти і науки України,  
головний спеціаліст.

Захист дисертації відбудеться «26» лютого 2011 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «26» січня 2011 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

Підписано до друку 25.12.11.  
Формат 60x84 1/16. Умов. друк. арк. 0,9.  
Папір офсетний. Друк ризографічний.  
Тираж 100 прим. Зам. 398.  
Видавництво та друкарня ТОВ «Фірма «ІНТЕРПРІНТ»  
(Свідоцтво ДК № 2997 від 11.10.2007)  
65012, м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 15-А